

Akhlaq-i zistī

i.e., Bioethics Journal

2023; 13(38): e46

The Bioethics and Health
Law InstituteMedical Ethics and Law
Research CenterInternational Association
of Islamic Bioethics

Synthesizing the Ethical Indicators of Reciting the Holy Quran to Students Based on the Educational History of the Imams of Athar (AS)

Rasul Safarzai¹, Hosein Momenimamouei^{1*}, Ahmad Akbari², Turaj Falah Mehne¹

1. Department of Educational Sciences, Torbat Heydarieh Branch, Islamic Azad University, Torbat Heydarieh, Iran.

2. Department of Educational Sciences, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Teaching the Holy Quran to students is one of the important goals in the education system of the country. One of the important goals of teaching the Quran is to pay attention to the ethics and moral education of learners; on the other hand, teaching the Holy Quran based on ethics is one of the important fields in education. The educational history of Imams (AS) is known as a comprehensive model in the teaching of the Holy Quran, which is full of educational and moral teachings. Therefore, the current research was carried out with the aim of identifying the moral indicators of teaching recitation of the Holy Quran based on the perspective of the Imams of Athar (PBUH).

Methods: This research is qualitative and the method of research is synthesis. The research community is all the articles (374 articles) that have been presented in specialized and scientific databases from 2008 to 2023 about ethics in the teaching of the Holy Quran based on the biography of Imams Athar (AS). The sample of the research is 18 articles, which were selected based on thematic monitoring, theoretical saturation of data and purposefully. The research data were collected from the qualitative analysis of the studied documents.

Ethical Considerations: In writing the article, ethical aspects including preserving the authenticity of the texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: By analyzing the data, the moral indicators in the teaching of the Holy Quran in 4 dimensions, 11 factors and 56 categories including the emotional dimension in the teaching of the Holy Quran (emotional competence, jihadi spirit, Oswah and central model); Cognitive ethical dimension in the teaching of the Holy Quran (thematic knowledge and educational knowledge), ethical attitude dimension in the teaching of the Holy Quran (manners, commitment and responsibility, purposefulness and programmatic attitude) and the ethical dimension of skills (Practice and perseverance, central interaction, application of Quranic learning) was organized.

Conclusion: The results showed that the components and moral indicators of teaching the Holy Quran based on the educational history of Imams (AS) include skill, writing and emotional aspects in addition to specialized dimensions.

Keywords: Ethics; Education of the Holy Quran; Learners; Imams of Purification

Corresponding Author: Hosein Momenimamouei; **Email:** MomeniMahmouei@iautorbat.ac.ir

Received: September 08, 2023; **Accepted:** October 14, 2023; **Published Online:** March 14, 2024

Please cite this article as:

Safarzai R, Momenimamouei H, Akbari A, Falah Mehne T. Synthesizing the Ethical Indicators of Reciting the Holy Quran to Students Based on the Educational History of the Imams of Athar (AS). *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2023; 13(38): e46.

انجمن بین‌المللی اخلاق زیستی اسلامی مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت

مجله اخلاق زیستی

دوره سیزدهم، شماره سی و هشتم، ۱۴۰۲

سنتز پژوهی شاخص‌های اخلاقی آموزش روخوانی و روان خوانی قرآن کریم به

فراگیران بر اساس سیره تربیتی ائمه اطهار (ع)

رسول صفرزایی^۱، حسین مؤمنی مهموئی^{۱*}، احمد اکبری^۲، تورج فلاح مهنه^۱

۱. گروه علوم تربیتی، واحد تربیت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران.

۲. گروه علوم تربیتی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: آموزش قرآن کریم به فراگیران از اهداف مهم در نظام تعلیم و تربیت کشور است. یکی از اهداف مهم آموزش قرآن توجه به اخلاق و تربیت اخلاقی فراگیران است، از سویی آموزش قرآن کریم مبتنی بر اخلاقیات یکی از زمینه‌های مهم در آموزش است. سیره تربیتی ائمه (ع) به عنوان الگویی جامع در آموزش قرآن کریم شناخته می‌شود که سرشار از آموزه‌های تربیتی - اخلاقی است، لذا پژوهش حاضر، با هدف شناسایی شاخص‌های اخلاقی آموزش روخوانی قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع) انجام پذیرفت.

روش: این پژوهش از نوع کیفی و روش سنتزپژوهی است. جامعه پژوهش مقالات پایش شده هستند (۳۷۴ مقاله) که از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۲ در مورد اخلاق در آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره ائمه اطهار (ع) در پایگاه‌های تخصصی و علمی ارائه شده‌اند. نمونه پژوهش ۱۸ مقاله است که این تعداد بر اساس پایش موضوعی، اشباع نظری داده‌ها و به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. داده‌های پژوهش از تحلیل کیفی اسناد مورد مطالعه، گردآوری شده‌اند. **ملاحظات اخلاقی:** در نگارش مقاله جنبه‌های اخلاقی شامل حفظ اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: با تجزیه و تحلیل داده‌ها، شاخص‌های اخلاقی در آموزش‌های قرآن کریم در ۴ بُعد، ۱۱ عامل و ۵۶ مقوله شامل بعد عاطفی در آموزش قرآن کریم (شایستگی عاطفی، روحیه جهادی، اسوه و الگومحوری)، بعد اخلاق‌شناختی در آموزش قرآن کریم (دانش موضوعی و دانش تربیتی)، بعد نگرش اخلاقی در آموزش قرآن کریم (آداب معاشرت، تعهد و مسئولیت‌پذیری، هدفمندی و نگرش برنامه‌ای) و بُعد اخلاق مهارتی (ممارست و پشتکار، تعامل محوری، کاربردی‌سازی آموخته‌های قرآنی) مورد سازمان‌دهی قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد مؤلفه‌ها و شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره تربیتی ائمه (ع) علاوه بر ابعاد تخصصی، شامل ابعاد مهارتی، نگارشی و عاطفی است.

واژگان کلیدی: اخلاق؛ آموزش قرآن کریم؛ فراگیران؛ ائمه اطهار

نویسنده مسئول: حسین مؤمنی مهموئی؛ پست الکترونیک: MomeniMahmouei@iautorbat.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۲؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Safarzai R, Momenimamouei H, Akbari A, Falah Mehne T. Synthesizing the Ethical Indicators of Reciting the Holy Quran to Students Based on the Educational History of the Imams of Athar (AS). Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal. 2023; 13(38): e46.

مقدمه

پیامبر اکرم (ص) همواره کارهای خوب را ستایش کرده و افراد شایسته را مورد ستایش قرار داده است (۱)، ایشان می‌فرمایند: به راستی که من مبعوث شده‌ام تا شرافت‌های اخلاقی را تمام کنم (و به مردم بیاموزم) و در جایی دیگر می‌فرمایند که من برای تعلیم فرستاده شده‌ام، این دو فرمایش بر این دلالت دارد که تربیت و اخلاق در کنار هم بوده و مورد تأکید دین مبین اسلام است. توجه به اخلاق و اصول اخلاقی در هر جامعه با توجه به نوع فرهنگ آن جامعه تدوین گردیده است (۲) و یکی از علل اصلی موفقیت جامعه است (۳). اخلاق از عوامل اصلی عملکرد مطلوب در یک محیط رقابتی بوده و به عنوان پایه تربیت انسان شناخته می‌شود (۴) و یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشر است که به او در رفع نیازهای جمعی و فردی کمک ویژه‌ای می‌نماید (۵). اخلاق جمع کلمه خلق و به معنای نیرو سرشت باطنی انسان است که تنها با دیده بصیرت و غیر ظاهر قابل درک است. در تعریف دیگری اخلاق را صفات نفسانی راسخی می‌گویند که انسان، افعال متناسب با آن صفات را بی‌درنگ و بدون تردید انجام می‌دهد. این صفات ممکن است در فردی به طور طبیعی و ذاتی وجود داشته باشند و یا اینکه بر اثر تمرین و تکرار کسب شوند (۶). علامه جعفری در تعریف اخلاق می‌گوید: اخلاق عبارت است از انجام کار نیک و دوری از کار زشت با بهره‌برداری از آزادی، یعنی بدون اینکه صدور آن کار از ما به جهت عوامل مکانیکی صد درصد مشخص شده باشد، البته ریشه اساسی آن هم عبارت از همان جستجوی کمال است (۷). علم اخلاق، دانش بررسی و ارزش‌گذاری بر خوی‌ها و رفتار آدمی است و رفتارهای آدمی بر مبنای دو اصل توارث و تربیت در افراد جامعه شکل می‌گیرد. در فرایند اخلاقی چهار عنصر حساسیت اخلاقی، قضاوت اخلاقی، انگیزش اخلاقی و عمل اخلاقی دخیل می‌باشند (۸). اخلاق در بخش‌های مختلف، به تناسب محیط و اقتضائات آن، کاربرد دارد، از جمله محیط‌ها و فعالیت‌هایی که اخلاق و توجه به اصول آن اهمیت مضاعف پیدا می‌کند، آموزش و فعالیت‌های مرتبط با تعلیم و تربیت است (۹).

هرچند ملاحظات و تعلیمات اخلاقی، موضوعاتی بسیار کهن و پرسابقه است، ولی شرایط امروزی جوامع بشری باعث گردیده است که به مسائلی حاد و اضطراری مبدل گردد تا آنجا که امروزه بحران اخلاق یکی از چهار بحرانی است که جهان با آن رو به رو است. بهترین محل برای حل این مسائل مدرسه و محیط‌های آموزشی است، زیرا آموزش و پرورش خود بستر توسعه اخلاق است و جامعه بایدهای اخلاقی خود را عمدتاً از طریق برنامه‌های آموزش و پرورش دنبال می‌کند (۱۰). برنامه‌های نظام‌های تربیتی بیش از هر چیزی بر ملاحظات اخلاقی استوار است (۱۱)؛ بنابراین اخلاق در آموزش اعم از فردی و اجتماعی نقش بی‌بدیلی ایفا می‌کند. آموزش، زیربنای توسعه پایدار انسانی است و ابزار اصلی برای تحقق اهداف توسعه به شمار می‌رود. آموزش باید در جهت توسعه کامل شخصیت انسانی باشد و تحقق اهداف آموزشی نمی‌تواند بدون توجه به جنبه‌های اخلاقی صورت پذیرد، زیرا پیوند آموزش و اخلاق، پیوند استوار و ناگسستنی است. تخطی از هنجارهای اخلاقی در آموزش می‌تواند به توانایی فراگیران در رفع چالش‌های روزمره زندگی فردی و اجتماعی آسیب‌های جدی وارد نماید (۱۱).

تحقیقات مختلف نشان می‌دهد به رغم تلاش نظام آموزشی کشور و خانواده‌ها در جهت آموزش ارزش‌ها در قالب دروسی چون آموزش قرآن کریم و دروس دینی - تربیتی به دانش‌آموزان، تعداد قابل توجهی از جوانان جامعه با وجود اینکه ارزش‌های اخلاقی را قبول دارند، در بسیاری از موارد دست به انجام اعمال غیر اخلاقی می‌زنند (۱۰، ۱۲). رهاورد غرب نیز نه‌تنها در جهت اخلاقی و اجتماعی چیزی به ما نیفزوده، بلکه سنت‌های اخلاقی ما را نیز درهم شکسته و هرج و مرج اخلاقی امروز را برای ما به وجود آورده است (۱۳). سیره تربیتی امامان معصوم (ع) به حکم آیه تطهیر (احزاب/۳۳) و اخبار و روایات دیگر یکی از غنی‌ترین منابع برای استخراج مؤلفه‌ها و روش‌های تربیتی است که هنوز کمتر تحقیق و تدوینی اصولی درباره آن انجام گرفته است (۱۴). پیامبر گرامی اسلام درباره عترت طاهره، در کنار قرآن سفارش نمود و آن دو را یادگارهای ماندنی و جاودانه خود در میان

امت قرار داد و از آن دو به ثقلین تعبیر کرد که تا زمان رستخیز از هم جدا نمی‌شوند. این تعبیر کنایه از تداوم امامت اهل بیت به طور جاودانه در طول حیات امت و اثبات مرجعیت خطانابذیر آنان بعد از پیامبر در فهم امور دینی و معانی قرآن می‌باشد. همچنین بیانگر مصداق بارز راسخان در علم و اهل‌الذکر است که تفسیر و تأویل قرآن را یک جا می‌دانند و ایشان‌اند که برای همیشه شایستگی مرجعیت امت در فهم معانی قرآن و آموزش آیات آن را دارند. به عبارتی در زمینه آموزش قرآن کریم به فراگیران، سیره تربیتی ائمه به عنوان معیار عمل قرار گرفته است (۱۵). آیات بسیاری از قرآن جایگاه ویژه‌ای برای اهل بیت در نظر گرفته‌اند و ایشان را به عنوان مبین قرآن و آموزش‌دهنده آن می‌شناساند، مثلاً ذیل آیه «وَأَوْزَنَّا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا» (فاطر/۳۲) که با تعبیر «اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا» از آنان یاد شده است (۱۵).

حق مرجعیت علمی اهل بیت با عنوان «أَهْلَ الذِّكْرِ» در آیه «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (نحل/۴۳) نشان داده شده و خداوند صلاحیت تام اهل بیت را در تبیین آموزه‌های دین و رفع شبهات بیان می‌دارد. حق ولایت که شامل ولایت در قضاوت، هدایت‌گری تبیین و تعلیم وحی و مرجعیت دینی و جز این‌ها در آیه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» (مائده/۵۵) آمده است و در آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا» (نساء/۵۹) خداوند از آن‌ها با واژه «أُولِيَ الْأَمْرِ» یاد می‌کند و اطاعت از آنان را در ردیف اطاعت از رسولش قرار می‌دهد (۱۵).

با توجه به اهداف نظام آموزش و پرورش یکی از برنامه‌های درسی که نقش مهمی در اهداف تربیتی - آموزشی فراگیران در دوره‌های ابتدایی و متوسطه در نظام آموزش و پرورش دارد، برنامه درسی آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم است. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به برنامه درسی قرآن کریم و انس دانش‌آموزان با آن و یادگیری

روخوانی و روان‌خوانی آن اشاره شده است. توجه به اخلاقیات در آموزش قرآن کریم با توجه به اهداف تربیتی این درس از زمینه‌های اصلی موفقیت آموزش در برنامه درسی آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم است (۱۲). از سویی چنانکه بیان شد، حق ولایت و مرجعیت اهل بیت در جامعه سبب شده است که حوزه تعلیم و تربیت راهبران مناسب و مطلوبی برای پیگیری و الگوگرفتن در جامعه داشته باشد. از جمله حوزه‌های مدنظر در تعلیم و تربیت زمان پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) حوزه آموزش قرآن کریم بوده است که بیشترین رجوع و اهمیت را در آن زمان داشته است.

با بررسی پیشینه پژوهشی در این زمینه مشخص می‌گردد که آموزش قرآن و روش‌ها و اصول آن در پژوهش‌های پیشین تا حدودی مورد توجه قرار گرفته است و آنچه به عنوان یک اصل تربیتی مهم در پژوهش‌های پیشین در حاشیه و سیطره موضوعات اصلی قرار داشته است، بُعد اخلاقی در آموزش قرآن کریم در زمان ائمه اطهار (ع) بوده است. از سویی اخلاق در زمینه تربیت و آموزش قرآن بیش از هر موضوع دیگری در سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) مورد توجه بوده است، لذا در این پژوهش بر آن شدیم تا در ابتدا به مشخص کردن مؤلفه‌های اخلاقی در زمینه آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم در سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) پرداخته و در نهایت با سنتز تلفیقی به تلفیق و جمع‌بندی شاخص‌ها و مؤلفه‌های آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم با توجه به سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) بپردازیم، لذا هدف از پژوهش حاضر، تبیین شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع) می‌باشد.

روش

روش پژوهش حاضر سنتزپژوهی بر اساس روش روبرتس است که شامل ترکیب ویژگی‌ها و عوامل خاص ادبیات تحقیق می‌شود. سنتزپژوهی در برخی از موارد به عنوان فراتحلیل کیفی شناخته شده و سعی دارد تحقیقاتی را که پوشش می‌دهد، تحلیل کرده و تناقضات موجود در آن را حل کند و

ضمن یکپارچه‌سازی نتایج، موضوعات اصلی را نیز برای تحقیقات آینده مشخص کند و از اهداف آن خلق تعمیم‌ها، از ترکیب نتایج تحقیقات تجربی است (۱۶). برای سنتز پژوهی اسناد و مدارک علمی موجود در زمینه پژوهش از تحلیل محتوا به شیوه مقوله‌بندی استفاده شد. داده‌های به دست آمده از این پژوهش بر اساس تحلیل مضمون در سه سطح مضامین پایه، سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در پژوهش حاضر، جهت تحلیل یافته‌ها از الگوی شش مرحله‌ای سنتز پژوهی روبرتس شامل مراحل: ۱- شناسایی نیاز، اجرای جستجوی مقدماتی، شفاف‌سازی نیاز؛ ۲- اجرای پژوهش به منظور بازیابی مطالعات؛ ۳- گزینش، پالایش و سازمان‌دهی مطالعات؛ ۴- چارچوب ادراکی و متناسب‌ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل؛ ۵- پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآورده‌های ملموس؛ ۶- ارائه نتایج استفاده شد. برای تأمین روایی و پایایی از روش گوبا و لینکلن ۱۹۸۰ استفاده شد. آن‌ها چهار معیار «قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت اتکا و قابلیت تأیید» را به منظور ارزیابی دقت علمی پژوهش برشمردند. در پژوهش حاضر در زمینه قابلیت اعتبار و انتقال، یافته‌ها در اختیار متخصصین قرار داده شد. در زمینه قابلیت تأیید، مرور و بازخورد هم‌تایان به کار برده شد و در زمینه قابلیت اتکا (قابلیت اطمینان)، برای اطمینان از نحوه کدگذاری‌ها از چهار نفر ارزشیاب جهت کدگذاری مجدد یافته‌ها استفاده شد که به منظور تأیید از روش اسکات استفاده شد که در این پژوهش میزان توافق بین ارزشیابان عدد ۸۲ به دست آمد که نشان‌دهنده ۸۲ درصد توافق بین ارزشیابان در کدگذاری‌ها بود.

$$C.R = \frac{39+46+41+38}{4 \times 50} \times 100 = 82/0$$

$$C.R = \frac{\text{تعداد مقوله موردی توافقی}}{\text{تعداد کل مقوله ها}} \times 100$$

در ادامه به فراخور این بخش پژوهش به چهار مرحله نخست مدل روبرتس با توجه به موضوع پژوهش پرداخته می‌شود:

۱. **مرحله اول: شناسایی نیاز، اجرای جستجوی مقدماتی، شفاف‌سازی نیاز:** خواندن قرآن در زندگی مسلمانان به ویژه برای مؤمنان قابل چشم‌پوشی نیست (۱۷). مسلمانان معتقدند که اسلام یک شیوه کامل زندگی است و جهت روشنی در مورد چگونگی زندگی و ساختن جامعه می‌دهد. هر مسلمانی برای اینکه بتواند دستورات قرآن را بفهمد، مسلم است که باید بتواند آن را بخواند و سپس قرائت را به خوبی و درستی بفهمد، یعنی ناتوانی در خواندن قرآن بر ناتوانی در فهم قرآن تأثیر می‌گذارد و این می‌تواند تأثیری بر عدم توانایی در گرفتن سرخ از قرآن داشته باشد (۱۷).

خواندن قرآن باید صحیح باشد، بنابراین باید با نهایت دقت و بدون اشتباه انجام شود. جمعیت غیر بومی - عربی مسلمانان حدود ۸۰ درصد، کل مسلمانان جهان است، از آنجایی که خواندن قرآن به زبان عربی برای هر مسلمان در نمازهای یومیه واجب است، لزوم توجه به آموزش قرآن در برنامه‌های درسی مدارس کشورهای مسلمان مورد تأکید زیاد است (۱۵-۱۴). آموزش قرآن در مدارس علاوه بر اهداف آموزشی خود، موجب تسریع در رسیدن به سایر اهداف تربیتی - اخلاقی آموزش نیز می‌شود. در دوره‌های مختلف تحصیلی، اهداف از آموزش قرآن متفاوت بوده و گستره این آموزش، از ابتدایی تا آموزش عالی و دانشگاه را شامل می‌شود، چنانکه در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد، آموزش قرآن کریم در قالب یک درس دو واحدی به عنوان یکی از درس‌های عمومی از سوی وزارت علوم تحقیقات و فناوری برای کلیه رشته‌های تحصیلی دانشگاه در نظر گرفته شده است. همچنین در دوره آموزش عمومی نیز وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران یکی از مأموریت‌های خود را، زمینه‌سازی دستیابی دانش‌آموزان در سنین لازم‌التعلیم طی ۱۲ پایه (چهار دوره تحصیلی سه‌ساله) تحصیلی به مراتبی از حیات طیبه در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و جهانی را به صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش، می‌داند.

توجه به زمینه‌های اخلاقی در آموزش قرآن کریم یکی از اهداف تربیتی مهم در برنامه درسی آموزش قرآن در مقاطع

مختلف تحصیلی در آموزش و پرورش است. سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) بیش از هر زمینه دیگری به آموزش قرآن کریم و زمینه‌های اخلاقی در آن توجه داشته است (۱۵). توجه به مسائل اخلاقی در آموزش قرآن کریم علاوه بر اینکه آموزش قرآن کریم را موفق کرده و منجر به رسیدن به اهداف آموزشی در نظر گرفته شده در این زمینه می‌شود، زمینه تحقق اهداف تربیتی را نیز فراهم می‌آورد. از این رو در این پژوهش بر آن شدیم تا با استفاده از رویکرد سنتزپژوهی پیشینه پژوهشی شاخص‌ها و مؤلفه‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) را فراهم آوریم.

۲. مرحله دوم: اجرای پژوهش به منظور بازبانی مطالعات: این مرحله به جستجوی منابع مربوط با نیاز اصلی پژوهش اختصاص دارد (۱۶). از این رو ابتدا کلیه مقالات علمی معتبر از طریق جستجوی واژگان کلیدی از قبیل شاخص‌های اخلاقی در آموزش قرآن کریم از دیدگاه ائمه، مسائل آموزش قرآن از دیدگاه ائمه (ع)، مؤلفه‌های اخلاقی آموزش قرآن مبتنی بر سیره ائمه اطهار (ع)، از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی، از جمله پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، نورمگز، مگ‌ایران، پرتال جامع علوم انسانی، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و جویسگر فارسی علم‌نت شناسایی شدند و با توجه به هدف تحقیق منابع مرتبط حفظ و منابع غیر مرتبط حذف شد. به منظور بالابردن کیفیت کار، جستجوی مقالات توسط دو نفر که آشنایی کامل به روش‌های جستجو و منابع اطلاعاتی داشتند، به صورت جداگانه انجام شد. از سوی دیگر یک نفر خبره در زمینه آموزش قرآن بر کلیه روند اجرای کار نظارت داشت. همچنین این پژوهش با تکیه بر منابع داخلی و بر پایه مقالات منتشر شده تدوین شد.

۳. مرحله سوم: گزینش، پالایش و سازمان‌دهی مطالعات: این مرحله به داوری درباره تعیین مطالعات مرتبط با نیازهای دانشی، اختصاص دارد. داوری که نیازمند تدوین ملاک‌هایی

برای گزینش و دسته‌بندی مطالعات است (۱۶). معیارهای ورود به این پژوهش شامل موارد ذیل است:

- ۱- مقالات علمی پژوهشی انتشار یافته در زمینه شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره تربیتی ائمه (ع)؛
- ۲- تحقیقات بایستی داده‌ها و اطلاعات کافی را در ارتباط با اهداف پژوهش، گزارش کرده باشند. از این رو کفایت یک پژوهش جهت بررسی در این مقاله گزارش مؤلفه‌های اخلاقی در زمینه آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره ائمه (ع) است.
- ۳- تحقیقاتی که فرایند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی می‌کنند و به صورت مقاله کامل از طریق برخط و یا به طور کامل چاپ شده، باشند.

با توجه به جستجوهای انجام شده، ۹۱ مطالعه در راستای ملاک‌های ورود این پژوهش یافت شد که تعدادی از این مطالعات برای ورود به تحلیل نهایی مناسب نبودند و بر اساس ملاک‌های خروج از فرایند تحلیل این پژوهش خارج شدند که ملاک‌های خروج این مطالعه شامل موارد زیر است:

- ۱- پژوهش‌هایی که اطلاعات کافی در زمینه اهداف این تحقیق گزارش نداده بودند؛
- ۲- پژوهش‌هایی که فاقد کیفیت لازم علمی بودند و در مجلات و کنفرانس‌های بی‌اعتبار انتشار یافته بودند؛
- ۳- پژوهش‌هایی که به بررسی نقش اخلاق آموزش پرداخته بودند.

در این گام از یک فرم استاندارد استفاده شد، قسمت‌هایی که در فرم مورد نظر بود، عبارت‌اند از: منبع (شامل نام مجله، عنوان مقاله و نویسنده)؛ هدف (هدف از مطالعه)؛ روش‌شناسی و نتایج کلی. برای انتخاب منابع مناسب واژگان کلیدی مورد نظر در هر یک از پایگاه‌ها مورد جستجو قرار گرفت. در ادامه در جدول ۱ به عنوان نمونه نحوه بررسی چند پایگاه اطلاعاتی و نحوه بررسی مقالات آورده شده است.

جدول ۱: نحوه جستجو و معیارهای ورود و خروج مطالعات

پایگاه	استراتژی	معیارهای ورود به مطالعه		تعداد یافته اولیه	معیارهای خروج مطالعه	تعداد یافته نهایی
		فیلتر مرحله اول	فیلتر مرحله دوم			
پرتابل جامع علوم انسانی	شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن از دیدگاه ائمه	عنوان مقاله، چکیده، واژگان کلیدی / ۱۳۸۶ تاکنون	متن مقاله، مقاله، بی‌اعتبار، فصل کتاب	۱۱	نامرتب از نظر محتوا	۴
SID	آموزش قرآن کریم از دیدگاه ائمه اطهار (ع)	عنوان مقاله، چکیده، واژگان کلیدی / ۱۳۸۶ تاکنون	متن مقاله، مقاله، بی‌اعتبار، فصل کتاب	۹	نامرتب از نظر محتوا	۲
نورمگز	آموزش قرآن کریم از دیدگاه ائمه اطهار (ع)	عنوان مقاله، چکیده، واژگان کلیدی / ۱۳۸۶ تاکنون	متن مقاله، مقاله، بی‌اعتبار و فصل کتاب	۵	نامرتب از نظر محتوا	۳
مگ ایران	آموزش قرآن کریم از دیدگاه ائمه اطهار (ع)	عنوان مقاله، چکیده، واژگان کلیدی / ۱۳۸۶ تاکنون	متن مقاله، مقاله، بی‌اعتبار و فصل کتاب	۲	نامرتب از نظر محتوا	۰

بر این اساس روند بررسی پژوهش‌ها به ترتیب به این شرح است؛ کل مطالعات مرتبط با واژگان کلیدی ۹۱ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی عناوین ۴۱ مورد، چکیده مقالات مورد بررسی ۵۰ مورد، حذف پژوهش‌های نامرتب پس از بررسی چکیده مطالعات ۳۱ مورد، تحقیقات مرتبط با متن کامل ۱۹ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی متن کامل ۱ مورد، کل تحقیقات نهایی ۱۸ مورد، بنابراین در این پژوهش ۱۸ پژوهش انتخاب شدند.

۴. مرحله چهارم: تعیین چارچوب ادراکی و متناسب‌ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل: این مرحله، چارچوبی پیونددهنده است که اطلاعات به دست‌آمده در پیرامون آن ترکیب می‌شود. از این رو چارچوب ادراکی شکل‌گرفته در این پژوهش حول دو مفهوم اصلی است.

۴-۱. اخلاق: جمع واژه خلق به معنی خوی‌هاست و اخلاقمند کردن انسان‌ها راه صلاح و رستگاری جامعه است. علم اخلاق، دانش بررسی و ارزش‌گذاری بر خوی‌ها و رفتار آدمی است و رفتارهای آدمی بر مبنای دو اصل توارث و تربیت در افراد جامعه شکل می‌گیرد (۳).

۴-۲. قرآن کریم: قرآن کتاب راهنمایی و هدایت انسان‌ها است که از طرف خداوند بر حضرت محمد (ص) نازل شده است.

۴-۳. روخوانی قرآن کریم: روخوانی قرآن کریم عبارت است از خواندن عبارات و آیات قرآن کریم به صورت شمرده و آرام که از بخش خوانی شروع می‌شود و در بخش خوانی اندکی مکث در بین بخش‌ها طبیعی است، اما به تدریج خواندن به شکل عادی نزدیک می‌شود و کلمات و عبارات به صورت شمرده و بدون مکث در بین بخش‌ها، تلفظ می‌شوند (۵).

۴-۴. شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم از منظر سیره تربیتی ائمه (ع): شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم از منظر سیره تربیتی ائمه (ع)، شاخص‌هایی هستند که در سیره تربیتی ائمه (ع) و احادیث با توجه به اسناد و منابع معتبر قابل استنباط هستند.

یافته‌ها

با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش و ملاک قراردادن معیارهای اشاره‌شده، ابتدا کلیه مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از طریق فرایند کدگذاری باز استخراج می‌شوند؛ در این راستا جدول ۱ حاصل از یافته‌های پژوهشی مبتنی بر پژوهش‌های مرتبط در سه بخش پژوهشگران، سال انتشار و شاخص‌ها و مؤلفه‌های اشاره‌شده تنظیم گردید و بر مبنای سال انتشار شماره‌گذاری گردید که در ادامه به آن پرداخته شده است.

جدول ۱: مؤلفه‌ها و شاخص‌های اخلاقی آموزش‌های قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع)

کد مقاله	محقق / محققین	سال	شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع)
۱۸	کلانتری	۱۳۸۷	ایجاد بصیرت در فراگیران نسبت به عقاید و معارف حقیقی قرآنی و پاک‌سازی فضای معارف دینی از انحرافات به وجودآمده، توجه به زمان و مکان تربیتی و اقتضائات آن، تحمل سختی‌ها و مشکلات مسیر و فرایند تربیتی.
۱۹	جازی	۱۳۹۱	حق‌مداری و رعایت عدالت در فرایند تربیتی، نفی قدرت‌طلبی، رعایت حدود الهی در زندگی شخصی و حرفه‌ای، نفی نیروهای جانبی و اجبار و تحمیل، توجه به رعایت کرامات انسانی، پرهیز از دوگانگی و اعطای امتیاز ویژه برای خواص.
۲۰	قاسم‌پور و شناسوند	۱۳۹۶	استفاده از روش توصیفی، توصیه‌ای، دوری از خشونت، بی‌خردی و دنیاطلبی، جایگزین کردن عزت و کرامت نفس به جای خودپسندی و تکبر، بخشش‌ورزی و پرهیز از کینه‌توزی، استفاده از امر به معروف، توکل بر خدا در انجام امور آموزشی.
۲۱	دهقان سرخ‌آبادی و کرامتی	۱۳۹۶	هدایت‌گری، خردورزی، جامعیت و شمول، تربیت عقلانی، آموزش انفرادی، بحث گروهی، تعامل مثبت، حس مسئولیت فردی و گروهی، تعامل چهره به چهره، آموزش مهارت گروهی به متریبان، پرسش و پاسخ، مناظره، روش عبرت‌آموزی.
۲۲	زین‌آبادی و عدلی	۱۳۹۶	مخاطب‌شناسی، تعلیم از راه تمثیل، استقبال از نظر مخالف، تعقل و اندیشه‌ورزی، روش بینش و بصیرت‌دهی (بصیرت و خودشناسی، بصیرت به عاقبت گناه، بصیرت به دنیا، بصیرت به مرگ و آخرت و بصیرت به دوستی با اهل بیت)، روش تفکر و تدبر، عبرت از پیشینیان، روش پرسش و پاسخ و حل مسأله، تقویت روحیه حق و حقیقت‌جویی و تعلیم از راه تمثیل و ذکر مثال.
۲۳	میرزاحمدی و همکاران	۱۳۹۶	مدارا و نرم رفتاری، جدیت مربی، آموزش احترام، رفتار با محبت و احترام، تشویق، نظارت مستمر، توجه به رشد همه ابعاد وجودی فراگیر، محیا کردن محیط فیزیکی مناسب برای تربیت فرزندان و تقویت روحیه خوداتکایی فراگیران.
۲۴	نوروزی و همکاران	۱۳۹۶	خودشناسی، شناخت فراگیر، توجه به محیط تربیت، نظارت مستمر بر مربی، همدلی با مربی، توجه به تعاملات فراگیر، روش مناظره، دعوت فراگیر به اندیشیدن و تفکر، بصیرت‌بخشی به فراگیر، تکرار اصل تربیتی، تذکر و تشویق و تنبیه متناسب.
۲۵	سلیمی، فتاحی‌زاده و عترت‌دوست	۱۳۹۷	دوری‌طلبی از بعضی رذایل اخلاقی، ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اخلاقی، توصیه به تلاش برای تکمیل مراحل ایمان خود، تأکید بر قدرت خداوند و مددطلبی در آموزش، ربوبی‌ساختن نیت و هدف حرفه‌ای، شناخت دین الهی و ترویج آن، جذابیت اخلاقی و جلب نظر متعلمان، برنامه‌ریزی و هدفمندی.
۲۶	دلبری و زحمتکش	۱۳۹۷	التزام به اخلاق انسانی و احترام و مهرورزی نسبت به غیر مسلمانان، مخاطب‌شناسی و آشنایی با زبان و متون مقدس ادیان، آزادی فکر و بیان و به رسمیت‌شناختن حق سؤال برای پیروان ادیان، مدارا و تسامح دینی و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز.
۲۷	سعیدی، علم‌الهدی و قاسم‌پور	۱۳۹۷	صداقت، وفای به عهد، امانتداری، اصل عدالت و اصل حق‌طلبی، پابندی به صداقت، جدیت در راه حق، پایداری و استمرار، ترجیح حق بر باطل، ربوبی‌ساختن نیت و تلاش برای ساخت دنیای اخروی، تلاش برای انجام به موقع و صحیح فعالیت‌ها.
۲۸	تقی‌پورفر، باکویی و فقیه‌زاده	۱۳۹۸	توجه به تسلیم در پیشگاه الهی، تعدیل اسلام، ایمان و یقین، توجه به پذیرش مبتنی بر تدبر و تعقل، توجه به اطاعت اولی‌الامر با اطاعت رسول، پرهیز از سهل‌انگاری و سخت‌گیری بی‌مورد.
۲۹	امینی	۱۳۹۸	حجیت کلام اهل بیت، لزوم دقت در سماع، پرهیز از اعتماد به روایت ضعیف و لزوم مراجعه به ثقات، ابداع مشیخه نویسی، تبیین اصول نقد متن حدیث و پرهیز از انکار شتاب‌زده حدیث، تعهد و مسئولیت الهی.
۳۰	رفعت و مسعودیان	۱۳۹۸	حفظ کرامت انسانی و پاسداشت حقوق افراد، اصلاح رفتار و مناسبت‌های مدیریتی، باور به معاد، نقش الگویی، خیرخواهی و دعا برای فراگیران، خویش‌داری، حفظ ارزش‌ها، علاقه قلبی به انجام فعالیت فرهنگی.

کد مقاله	محقق / محققین	سال	شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع)
۳۱	نقی‌پورفر و همکاران	۱۳۹۸	تأکید بر مبانی اسلام، استفاده از روش پرسش و پاسخ، استناد به امور عقلی، توجه به حکمت، توجه به زبان مخاطب، میدان‌دادن به طرف مقابل، آزاداندیشی فکری، حفظ کرامت انسان، روش جدال احسن، رعایت انصاف و عدل و عدم تعصب‌ورزی.
۳۲	مبشری، منظوریان و گیاه‌پور	۱۳۹۹	مراقبت بر افکار و رفتارهای خود گرفته تا تعامل با دیگران بر پایه رفق و مدارا، صلح و آشتی نمودن و با ملایمت و آهستگی، سلوک و رفتار داشتن، نرم‌خویی و ظرافت داشتن در کار آموزش.
۳۳	میرعظیمی، جامعی و محمدی	۱۴۰۰	توجه به حقوق افراد، اصالت اخلاق و فرامین اخلاقی، هوشمندی، روحیه شناخت دشمن، ضابطه‌مندی، مصلحت‌سنجی، شخصیت‌پایدار، توجه به زمان آموزش‌ها.
۳۴	مهدوی‌نسب و نظری فرجی	۱۴۰۱	تلاش برای رفع نیازهای فراگیران، حفظ ارتباط با فراگیران، داشتن روحیه تربیتی، صمیمیت و فداکاری، پایبندی به اعتقادات، توجه به مقام الگویی و سرمشق، خوش‌رویی و خوش‌خلقی، تکریم مقام انسانی فراگیر.
۳۵	کفاشان و همکاران	۱۴۰۱	توجه به پرسش‌های اکتشافی و پرسش‌های هدفمند و همچنین توجه به کمیت و کیفیت پرسش، اهل فهم، دانا، فرصت‌شناس و شجاع، کسب معرفت، روشننگری، آگاهی و پیشرفت.

در این مرحله پژوهشگران باید آنچه در فرآیند فراترکیب کیفی ظاهر می‌شود را ارائه کنند. برای ارائه مؤثر یافته‌ها باید مخاطبان مختلفی را مورد توجه قرار داد. به اعتقاد اروین و همکاران (۲۰۱۱ م.) در این مرحله محققین با استفاده از موارد بصری (نمودار، تصاویر و جداول) به ارائه یافته‌های خود می‌پردازند (۳۷). ابتدا در قسمت فرآیند فراترکیب استخراج ویژگی‌ها، عناصر و مؤلفه‌های اخلاق در آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره ائمه اطهار (ع) صورت گرفته، به این شکل که ابتدا توصیفات کلیه مؤلفه‌ها از طریق فرآیند کدگذاری باز شناسایی می‌شود و سپس در قسمت فرآورده، از آنجا که هدف این بخش ترکیب کلیه یافته‌های علمی در یک موضوع خاص

و رسیدن به یک انسجام واحد است، به جمع‌بندی می‌پردازد. در بخش ارائه نتایج ترکیب ابتدا تحلیل کیفی کدهای باز در کنار هم قرار گرفته و با کدگذاری مجدد، موارد همپوشی و قرابت معنایی با هم ترکیب شده و مؤلفه‌ها (کدهای محوری) استخراج می‌شود. در ادامه برای دسته‌بندی کردن کلیه شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع) بر اساس یک مفهوم مشترک از طریق کدگذاری محوری ارائه شده است که منجر به شناسایی ۴ بُعد (کد منتخب) شد که نتایج کدگذاری محوری و منتخب در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲: شاخص‌های اخلاقی در آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم مبتنی بر سیره تربیتی ائمه اطهار (ع)

کد منتخب	کد محوری	کد باز	کد مقالات
اخلاق شناختی	دانش موضوعی	رعایت اصول آموزش موضوعات قرآنی	(۲۱)، (۱۰)، (۱۸)
	در آموزش قرآن	شناخت نسبت به فقه و اصول	(۲۲)، (۲۵)، (۲۶)، (۳۱)
		شناخت نسبت به دانش زمانه خویش	(۱۹)، (۲۵)، (۲۶)
در آموزش قرآن کریم	کریم	دین‌شناسی	(۲۲)، (۲۵)، (۲۶)، (۳۱)
دانش حرفه‌ای در آموزش قرآن		دانش تفسیر قرآن کریم	(۲۲)، (۲۶)، (۲۹)
		دانش معرفتی و بصیرتی قرآن کریم	(۱۸)، (۲۲)، (۲۴)، (۲۵)
		دانش نسبت به متعلم	(۱۹)، (۲۱)، (۲۳)، (۲۴)
		دانش تطبیق آموزش قرآن با مقتضیات محیطی	(۱۸)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۵)، (۲۹)

کد منتخب	کد محوری	کد باز	کد مقالات
کریم	کریم	دانش نسبت به روش های جذب فراگیران به قرآن	(۱۹)، (۲۰)، (۲۳)، (۲۶)، (۳۲)، (۳۳)
		دانش تفکر انتقادی و متفاوت در آموزش قرآن کریم	(۱۹)، (۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۴)، (۲۹)
		پیوند آموخته های جدید با دانش پیشین	(۱۹)، (۲۳)
		مبثنی ساختن تربیت قرآنی بر فهم	(۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۵)، (۲۸)
		دانش مخاطب شناسی	(۱۸)، (۲۱)، (۲۳)، (۲۹)
شایستگی عقیدتی	شایستگی عقیدتی	مقید به دین اسلام	(۱۹)، (۲۵)، (۲۹)
		پایبند به ارزش های قرآنی و اخلاقی	(۱۸)، (۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۴)، (۲۶)
		داشتن روحیه امر به معروف و نهی از منکر	(۲۰)، (۲۳)، (۲۵)، (۲۹)
		توجه به تهذیب نفس	(۱۹)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۳)
		نگرش ربوبی نسبت به فعالیت و حرفه معلمی	(۱۹)، (۲۲)، (۲۴)، (۲۵)
اخلاق عاطفی در آموزش قرآن کریم	روحیه جهادی	توکل به خدا در انجام وظائف	(۲۰)، (۲۴)، (۲۵)، (۲۸)، (۳۵)
		سعه صدر و خستگی ناپذیری	(۱۸)، (۲۲)، (۲۳)، (۲۴)
		عدم توجه به فعالیت آموزشی به عنوان فعالیت در راستای اهداف مادی و دنیوی	(۲۷)
		توجه به مقام الگویی در آموزش قرآن	(۱۸)، (۲۲)، (۲۴)، (۲۹)
		ایجاد کاربزمای اخلاقی	(۲۳)، (۲۵)، (۲۵)
اسوه و الگوشدن قرآنی	قرآنی	بصیرت مندی در زمینه قرآن	(۱۹)، (۲۲)، (۲۹)
		امیدبخشی به فراگیران در آموزش قرآنی	(۲۱)، (۲۳)، (۲۴)
		خوش رویی و خوش خلقی	(۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۳)، (۲۴)، (۳۴)
		تکریم مقام انسانی فراگیران	(۱۹)، (۲۰)، (۲۳)، (۲۶)، (۳۱)، (۳۴)
		رعایت ادب و احترام در برخورد با فراگیران	(۱۹)، (۲۱)، (۲۳)، (۲۴)، (۲۷)، (۳۴)
نگرش اخلاقی در آموزش قرآن کریم	آداب معاشرت	حمایت عاطفی از متعلمان	(۲۰)، (۲۱)، (۲۳)، (۲۵)، (۳۲)
		توجه به تعامل اخلاقی	(۲۰)، (۲۱)، (۲۳)، (۲۶)
		رعایت انصاف و عدالت در مناسبات اجتماعی	(۱۹)، (۲۳)، (۳۱)، (۳۴)
		تقید در به سرانجام رساندن فعالیت	(۲۰)، (۲۷)
		اهتمام به حفظ و استمرار انگیزه	(۱۸)، (۲۲)
تعهد و مسئولیت پذیری	تعهد و مسئولیت پذیری	پرورش روحیه تعهد الهی	(۱۹)، (۲۹)
		توجه به پاسخگویی در محضر الهی	(۲۰)، (۲۷)، (۲۹)
		انعطاف پذیری در فرایند آموزش قرآن	(۲۲)، (۲۴)
		توجه به چارچوب های منتهی به اهداف آموزش قرآن	(۲۷)
		توجه به برنامه ریزی در امورات آموزش قرآن کریم	(۲۵)، (۳۳)
هدفمندی و نگرش برنامه ای	هدفمندی و نگرش برنامه ای	توجه به انجام کارها در زمان خودش	(۲۵)، (۲۷)، (۳۳)

کد منتخب	کد محوری	کد باز	کد مقالات
		مغتنم‌شمردن فرصت‌ها و اهمیت‌دهی به زمان در آموزش قرآن	(۱۸)، (۲۴)، (۲۶)، (۲۷)
	ممارست و	پرهیز از سهل‌انگاری در فرایند آموزش قرآن کریم	(۱۸)، (۲۸)
	پشتکار در	عدم تسامح و سستی در آغاز برنامه آموزش قرآن کریم	(۲۰)، (۲۴)، (۲۸)
	آموزش قرآن	عشق و علاقه قلبی به آموزش قرآن	(۲۹)
	کریم	خستگی‌ناپذیری و توجه به نیت الهی در آموزش قرآن	(۲۴)، (۲۷)
اخلاق مهارتی		ایجاد محیط صمیمانه و مبتنی بر مراقبه در آموزش قرآن	(۲۰)، (۲۱)، (۲۲)، (۲۶)، (۳۱)
در آموزش			(۳۴)
قرآن کریم	تعامل محوری	اخلاق مشارکت و مشاوره جمعی	(۱۹)، (۲۰)، (۲۲)، (۳۲)
		گفتگو محوری و آموزش مبتنی بر مصاحبت و هم‌نشینی	(۲۰)، (۲۱)، (۲۴)، (۳۲)
		توجه به توانایی تمییز مسائل اخلاقی در آموزش قرآن	(۱۸)، (۲۳)، (۲۸)
	کاربرد سازی	توجه به اجرای صحیح آموخته‌های کلاسی در اجتماع	(۲۱)، (۲۵)، (۲۶)
	آموخته‌ها	توجه به اخلاق عملی و نهادینه‌سازی رفتار اخلاقی	(۱۹)، (۲۳)، (۲۷)

بحث

سیره تربیتی امامان معصوم (ع) به حکم آیه تطهیر و اخبار و روایات معتبر، یکی از غنی‌ترین منابع برای استخراج مؤلفه‌ها و روش‌های تربیتی است که هنوز کمتر تحقیق و تدوینی اصولی درباره آن انجام گرفته است. بنابراین در این پژوهش به بررسی و تبیین شاخص‌های اخلاقی آموزش قرآن کریم بر اساس دیدگاه ائمه اطهار (ع) پرداخته شد. همانطور که در جدول ۳ به آن اشاره شده است، با توجه به فرایند و فرآورده‌های سنتز پژوهی در یک نمای کلی ۴ مؤلفه اخلاق شناختی در آموزش قرآن کریم، مؤلفه‌های عاطفی در آموزش قرآن کریم، نگرش اخلاقی و اخلاق مهارتی در آموزش قرآن کریم از مجموعه مؤلفه‌های احصاشده در جدول ۱ به دست آمد که در ادامه به تشریح آن پرداخته می‌شود:

۱. اخلاق شناختی در آموزش قرآن کریم: اخلاق شناختی با اشاره به دانش‌های مد نظر در زمینه آموزش اخلاقی قرآن کریم در دو بُعد دانش موضوعی و دانش حرفه‌ای در زمینه آموزش قرآن کریم دسته‌بندی گردید. دانش موضوعی با توجه به تخصص آموزش قرآن کریم یکی از زمینه‌های محوری آموزش اخلاقی قرآن کریم طبق سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) احصا گردید. در این حوزه پژوهش‌های منتخب به مؤلفه‌هایی

همچون شناخت نسبت به فقه و اصول آموزش قرآن کریم، شناخت نسبت به دانش زمانه خویش، دین‌شناسی، دانش تفسیر قرآن کریم و دانش معارف قرآنی اشاره داشتند که رعایت این مؤلفه‌ها به اخلاق محوری مبتنی بر تخصص در زمینه آموزش قرآن کریم منجر می‌گردد. در این زمینه پژوهش‌های مرتبط بیشترین تأکید را بر مؤلفه‌های اخلاق موضوعی در آموزش قرآن داشتند (۲۳، ۲۷)؛ محور دوم در اخلاق شناختی، دانش حرفه‌ای بود که اشاره به دانش تربیتی و حرفه‌ای در آموزش‌دهنده در آموزش قرآن دارد که مشتمل بر مؤلفه‌هایی همچون دانش نسبت به متعلم، دانش تطبیق آموزش قرآن با مقتضیات محیطی، دانش نسبت به روش‌های جذب فراگیران، دانش تفکر انتقادی و متفاوت در آموزش قرآن بود. دانش حرفه‌ای با اشاره به زمینه‌های تربیتی و دانش مرتبط با آن در آموزش قرآن کریم به نوعی اخلاق شناختی و دانش اخلاقی متناظر با آن را مورد بررسی و تأکید قرار داده است، بیشترین یافته‌های این بخش برگرفته از پژوهش‌هایی بود که با اشاره به سیره تربیتی امام رضا (ع) به این مؤلفه‌ها اشاره داشتند. یافته‌های این بخش از پژوهش در راستای یافته‌های برخی از پژوهش‌ها است (۲۱، ۲۵).

۲. اخلاق عاطفی در آموزش قرآن کریم: اخلاق عاطفی در آموزش قرآن کریم به شایستگی‌های عاطفی و عقیدتی مربی و همچنین روحیه جهادی ایشان اشاره دارد. شایستگی عقیدتی به تقید و پایبندی به ارزش‌های قرآنی به عنوان شایستگی‌های اخلاقی اشاره دارد که در راستای فعالیت اخلاقی در آموزش قرآن کریم مد نظر ائمه اطهار (ع) قرار داشته است. محور روحیه جهادی به تلاش و مجاهدت‌های ائمه اطهار به عنوان یکی از محورهای اخلاق عاطفی اشاره داشت که در این زمینه توکل به خدا و سعه صدر نیز از مؤلفه‌های ذیل این محور در پژوهش بودند. در نهایت محور اسوه و الگوشدن به عنوان محور اخلاق عاطفی در آموزش قرآن کریم با توجه به مقام الگویی و ایجاد کاریزمای اخلاقی در آموزش قرآن اشاره دارد که می‌تواند به جذب متعلمان و فراگیران قرآنی و دینی کمک نماید. یافته‌های این بخش نیز در راستای برخی از پژوهش‌ها است (۱۹، ۲۵).

۳. نگرش اخلاقی در آموزش قرآن کریم: نگرش اخلاقی در آموزش قرآن کریم از منظر ائمه اطهار (ع) یکی از ابعاد است که بسیار مورد استناد و اشاره قرار گرفته است. در این زمینه توجه به آداب معاشرت و تعهد و هدفمندی از محورهایی است که نشان‌دهنده نگرش اخلاقی و رعایت زمینه‌های دستیابی به آموزش اخلاقی قرآن کریم است. محور آداب معاشرت با اشاره به خوش‌رویی و خوش‌خلقی و تکریم کرامت انسانی به عنوان مؤلفه‌های مورد استفاده در آموزش‌های قرآنی مبتنی بر سیره تربیتی ائمه (ع) است. یافته‌های پژوهشی این بخش در راستای یافته‌های برخی از پژوهش‌ها بود (۲۰، ۲۳). محور تعهد و مسئولیت‌پذیری با اشاره به یکی از مؤلفه‌های اصلی نگرش اخلاقی در آموزش قرآن کریم، یعنی تعهد دینی و قلبی و باور به پاسخگویی در محضر الهی از اصلی‌ترین محورهای نگرش اخلاقی در آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) است که در پژوهش‌ها (۲۰، ۲۹) به کرات مورد اشاره قرار گرفته است و برگرفته از سیره تربیتی امام علی (ع) است. محور هدفمندی و نگرش برنامه‌ای با اشاره به توجه به چارچوب‌بندی و زمان در انجام و

طراحی برنامه‌ها و فعالیت‌ها به مغتنم‌شمردن فرصت‌ها و توجه به چارچوب‌های منتهی به اهداف آموزش قرآن کریم می‌پردازد که این مهم نیز در راستای یافته‌های برخی از پژوهش‌ها است (۲۵، ۲۷).

۴. اخلاق مهارتی یا عملی در آموزش قرآن کریم: اخلاق مهارتی در آموزش قرآن کریم به آن دسته از فعالیت‌های اخلاقی اشاره دارد که بیشتر در عمل آموزش روخوانی قرآن کریم بروز و ظهور می‌یابد. در این زمینه، توجه به کاربست مسائل اخلاقی در عمل و یا اخلاق عملی به آن دسته از مهارت‌ها و توانایی‌های عملی اطلاق می‌شود که با ممارست پشتکار، تعامل و کاربردی سازی آموخته‌های قرآن به عنوان محورهای پژوهش حاضر، بیشترین ارتباط را داشتند. ممارست و پشتکار با اشاره به علاقه قلبی به انجام فعالیت در زمینه آموزش قرآن و خستگی‌ناپذیری و ربوبی‌ساختن نیات آموزشی به شاخص عملی اخلاق، یعنی بروز اخلاق عملی تأکید دارد. تعامل محوری در آموزش قرآن کریم به ایجاد محیط صمیمانه و شبکه‌های گفتگو محور و مشارکتی اشاره دارد که بر مبنای اخلاق و با رعایت چارچوب‌های اخلاقی در آموزش قرآن کریم شکل می‌گیرد. در نهایت کاربردی‌سازی آموخته‌ها به کاربرد اخلاق و استفاده از آن در عمل آموزشی و تربیتی می‌پردازد و با الگوسازی و مقام الگویی معلم در معارف قرآنی نیز ارتباط نزدیکی دارد، چراکه به رعایت اخلاق در عمل و الگوگیری دانش‌آموزان اشاره دارد. یافته‌های پژوهشی در این بخش، در راستای نتایج برخی از پژوهش‌ها است (۲۰، ۲۳، ۳۱).

نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های پژوهش، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اخلاقی در آموزش قرآن کریم مبتنی بر سیره تربیتی ائمه (ع) علاوه بر ابعاد تخصصی و دانش‌شناختی، شامل ابعاد مؤلفه‌های عاطفی در آموزش قرآن کریم، نگرش اخلاقی و اخلاق مهارتی در آموزش قرآن کریم است. در این زمینه شایسته است که در برنامه‌های درسی آموزش قرآن کریم، مدارس این موارد را در نظر بگیرند:

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

- با توجه به مؤلفه‌های اخلاق شناختی در آموزش قرآن کریم پیشنهاد می‌شود مدیران مدارس به دانش حرفه‌ای و موضوعی معلمان در آموزش قرآن کریم توجه کنند.

- با توجه به اینکه یکی از مؤلفه‌های اخلاقی در آموزش قرآن کریم نقش الگویی معلم در زمینه معارف قرآنی است پیشنهاد می‌شود معلمان با رعایت عملی معارف قرآن کریم به عنوان الگوی عملی دانش‌آموزان باشند.

- با توجه به بُعد عاطفی در آموزش قرآن کریم پیشنهاد می‌شود معلمان به زمینه‌های عاطفی در آموزش قرآن کریم توجه کنند.

- با توجه به یافته‌ها پیشنهاد می‌شود به هدفمندی و آموزش برنامه‌ای در آموزش قرآن کریم به فراگیران توجه شود.

مشارکت نویسندگان

رسول صفرزایی: جمع‌آوری منابع و تدوین مقاله.

حسین مؤمنی مهموئی: نظارت و راهنمایی در نگارش مقاله.

احمد اکبری: بازبینی و اصلاح مقاله.

تورج فلاح مهنه: تحلیل و مشاوره در نگارش متن.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تقدیر و تشکر

ابراز نشده است.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

References

1. Yabluee M, Mostahfezian Z. Meshkati, Relationship between Ethical Factors and Personality Traits, *Journal of Ethics in Scince and Technology*. 2016; 11(1): 137-144. [Persian]
2. Rashidzadeh F. Explanation of parts of the military-defense thoughts of the Supreme Commander of the General Forces. Tehran: Imam Ali (AS) Officers' College; 2013. [Persian]
3. Qayyumi Bidhandi A, Etemad Ahari A. Effective Factors on Educating Ethics in Schools. *Journal of Ethics in Scince and Technology*. 2020; 14(4): 142-151.
4. Nasiri Walik Nabi F, Navidi P. Relationship between Proffesional Ethics & Organizational Agility: Empowerment Cognitive as Mediator. *Journal of Ethics in Scince and Technology*. 2016; 11(2): 61-68.
5. Biglari F, Kamali N, Najafi A. Providing an appropriate model of professional ethics in the higher health education system of Zanzan University of Medical Sciences. *Educational Developement of Jundishapur*. 2022; 13(1): 119-129. [Persian]
6. Hamidinia A, Abaszadeh J, Pashazadeh Y. Designing an Optimal Model for Adherence to Professional Ethics among Employees of the Police Command Officer of West Azerbaijan Province (Exploratory Factor Analysis and Factor Analysis Analysis). *Journal of Disciplinary Knowledge of West Azerbaijan*. 2019; 11(41): 1-30. [Persian]
7. Jafari R, Zaree H. An analysis of the components of spirituality and ethics in the biography of Imam Ali (AS) military command in Nahj al-Balaghah. *A Research Quarterly in Military Management*. 2021; 21(81): 95-136.
8. Gholami K, Ebrahimi I. Providing and Fitting an Ethical Sensitivity Model and Its Relationship with Caring Teaching. *Journal of Ethics in Scince and Technology*. 2015; 10(1): 85-91.
9. Do KIM S. A prolegomenon to Ethics in Foreign Language Education. *Journal of Foreign Language Research*. 2021 Aug 23;11(2):195-210.
10. Gholampoor M, Ayati M, Vashqani Farahani A. Explaining the Components of Moral Education of Learners and Analyzing its Position in Fundamental Reform Document of Education. *Research Quarterly in Islamic Ethics*. 2020; 13(49): 129-150.
11. Sepahvand R, Vahdati H, Esmaili M, Rahimi S. Investigating the Impact of Talent Management on Improvement of Professional Ethic. *Journal of Ethics in Scince and Technology*. 2017; 11(4): 50-57.
12. Salajegheh A, Safari S. Relationship between Professional Ethics and Function of Professors. *Journal of Ethics in Scince and Technology*. 2016; 10(3): 103.
13. Motahari M. Wisdom and advice. first volume. Tehran: Sadra.
14. Sharifi E. The Style and Character of Imam Riḍā (as) in the Moral Education of the People of the Society. *Journal of Razavi Culture*. 2021; 9(33): 203-224.
15. Faghihi AN, Najafi H, Derisavi S. The Lifestyle Informed by Teachings of Imam Reza (PBUH) and its Implications for the Iranian National Curricula in the Primary and Secondary Education. *Quarterly Journal of Applied Issues in Islamic Education*. 2017; 2(4): 143-178.
16. Cooper H, Hedges V. Research Synthesis as a scientific process. *The Handbook of Research synthesis and meta-Analysis*. US: Russell Sage; 2009. p.3-16.
17. Supriyadi T, Julia J. The Problem of Students in Reading the Quran: A Reflective-Critical Treatment through Action Research. *January International Journal of Instruction*. 2019; 12(1): 311-326.
18. Kalantari E. The manifestation of the Qur'an in the biography of Imam Hassan Mojtabi (AS). *Binat Quarterly*. 2008; 13(3): 34-65.
19. Jazi MS. The Correlation of Cognition Relationships with Livelihoods and Self-Improvement with an Emphasis on News and Sayings from Imam Reza (AS). *Journal of Education and Practice*. 2015; 6(16): 131-134.
20. Ghasempour M, Shenavand P. Methodology of Imam Alis Confrontation with Ethical Culture of Jaheliah as Reflected in Nahj al-Balaghah. *Nahj al-balaghah Research*. 2017; 16(2): 65-90. [Persian]
21. Dehghan Sorkhabadi M, Keramati E. Educational methods in Razavi conduct of life and its implications for the rational train in University of Farhangian. *Journal of Razavi Culture*. 2017; 5(17): 35-58. [Persian]
22. Zeinabadi HR, Adli M. Educational principles and methods with a view to the human's will and authority in Razavi conduct of life. *Journal of Razavi Culture*. 2017; 5(17): 59-96. [Persian]
23. Mirzamohammadi MH, Jahani Javanmardi F, Norouzi M. Recognition of the educational

implications of Imam Reza (AS) and their application in the present era. *Journal of Razavi Culture*. 2018; 5(20): 69-104. [Persian]

24. Norouzi M, Kazemi A, Shahmoradi SF. Strategies for Religious Training in Cyberspace with an Emphasis on the Quranic Teachings and Imam Reza's Traditions. *Journal of Razavi Culture*. 2017; 5(19): 177-211. [Persian]

25. Salimi A, Fattahizadeh F, Atrat Doost M. The pattern of Islamic ethics education through the perspective of Imam Sajjad (AS) Based on the analysis of the content of Makarem Al Akhlagh prayer. *Revelatory Ethics*. 2018; 8(1): 69-94. [Persian]

26. Delbari S, Zahmatkesh Z. Applying Methods of Tolerance in Educational Conduct (Sira) of Imam Reza (AS). *Journal of Razavi Culture*. 2018; 5(20): 31-68. [Persian]

27. Saeedi F, Alamolhoda SA, Ghasempour M. Indicators of Deontology the moral school of Imam Ali (AS), in *Nahj al-Balaghah's. Educational Doctrines in Quran and Hadith*. 2018; 4(2): 61-82. [Persian]

28. Naghipoor V, Bakouei M, Faghiehazadeh R. The Analysis of the Qur'anic Reasons for the Theory of the Submission of those Waiting at the Presence of the Imam Asr (AS) with the Focus on the Issue of Infallibility of the Imams. *Entizar-e Mouood*. 2018; 18(62): 53-76. [Persian]

29. Amini N. The effect of Imam Mohammad Baqir (a.s.) on Shia Hadith. *Safineh Journal*. 2019; 16(61): 143-169. [Persian]

30. Rafat M, Masoudian M. Ethics of Ethical Leadership of Imam Ali (AS) in War in the Light of Nahj al-Balaghah's Teachings (Case Study: Seffin War). *Imam Ali's Studies*. 2019; 10(19): 158-180. [Persian]

31. Naghipoor V, Bakouei M, Faghiehazadeh R. The Analysis of the Qur'anic Reasons for the Theory of the Submission of those Waiting at the Presence of the Imam of the Asr (AS) with the Focus on the Issue of Infallibility of the Imams. *Entizar-e Mouood*. 2018; 18(62): 53-76. [Persian]

32. Mobasheri MT, Manzorian Z, Ghiahpor H. An Analysis of the Companion and the Tolerance Component from the Perspective of Sajjadieh Sahifah and Its Educational Role in Schools. *Pouyesh in Humanities Education*. 2020; 6(18): 71-87.

33. Mir Azimi SH, Jamei M, Mohammadi F. Strategic principles of professional ethics of management in the Alawite government by analyzing the content of Imam

Ali (PBU) letters to Mu'awiyah. *Research Quarterly in Islamic Ethics*. 2021; 14(51): 7-28.

34. Mahdavi Nasab H, Nazari Farrokhi I. Identifying and Ranking the Components of Professional Ethics of Professors and Faculty Members of Imam Ali Military University (IAMU). *Military Management Quarterly*. 2022; 21(84): 83-114. [Persian]

35. Kaffashan M, Akhlaghi M, Delshad Tehrani M. Ethics of questioning in the words of Imam Ali (AS). *Nahjolbalagheh Research*. 2021; 20(3): 11-40. [Persian]